

Linguo Internaciona di la Delegitaro
(Sistemo Ido)

Doktoro
LOUIS COUTURAT
1868 - 1914

Da L. de BEAUFRONT.

Universitätsdruckerei
Werner u. winter, G. m b. H., Frankfurt a. Main.

**A Siorino Couturat
ed
al Idistaro**

L.de Beaufront.

Doktoro Louis Couturat 1868 - 1914.

De lateri diversa e multafoye on pregis me kompozar por l'Idistaro biografio pri nia tante regretata e neremplasigebla guidinto, Louis COUTURAT, doktoro di literaturo. Til nun me ne satisfacis ta deziro pro ca motivo ke, se me divenis la kunlaborero di ta viro eminenta, dum sis yari, me ne konocis ilua pasintajo: nur dufoye ni interkonversabis e trifoye interkorespondabis, til la sesiono dil Delegitaro, o plu juste di olua Komitato. Plu tarde, kande ni asidue kunlaboris ja de du yari e plu bone konocis nia pensi e sentimentis, me uldie donis ad ilu, ye la komenco di letro, la titulo: "Kara amiko". Il tre afable dankis, mem dicis ke mea ago tushis lu profunde, ma ke il "ne darfas donar a me la sama titulo, pro respekto e la difero di merito». Ni do konservis, en nia longa e tre frequa korespondado la reciproka nomizo: "Kara samideano, kara sioro", o "kara kolego", kande ni korespondis kom akademiani di Ido.

En tala kondicioni, me esperis, ke fine ulu plu intima kun ta meritoza viro donos al Idisti la biografio quan on demandis de me. Ma, co ne eventis, e nova prego, tote recenta, da Sro J. CSATKAI, docisto en *Szombathely*, Hungaria, decidigas me. Por esar tote certa, ke me ne facos ul eroro, me cherpas ek broshuro kompozita pri nia kara samideano da plura lua amiki, sub la titulo: "Louis Couturat (1868 - - 1914)", e portanta sur la kovrila pagino ica penso da PASTEUR, olquan il tre prizis: "Felicesas ita qua portas en su deo, idealo di beleso, e qua obedias lu: idealo dil arto, idealo di la cienco, idealo dil patrio, idealo dil vertui evangeliala! Oh esas la fonti vivoza di la granda pensi e di la granda agi. Li omna lumizesas dal reflekti di l'infinito."

LOUIS COUTURAT naskis en Paris, la 17-ma di januaro di 1868. Lua patrulo, Burgundiana, e lua matro FrancheComté'ana, qua habitis Paris de tempo pasable longa, praktikis ta regulala existado di laboro asidua, di qua la singladia spektajo esas por puero la maxim precoza di la diciplini. Il restis filio unika, objekto di la sorgado di sua gepatri, a qui sempre il esis unionita tenere, justifikanta sen tardeso lia esperi, per la doturi di inteligenteso prekoca.

La tota duro di lua lernado esis markizata da kontinua sucesi. Il obtenis en la gimnazio 34 premii, e per originaleso samtempe prekoca e rara, qua charmis lua omna docisti, il aparis egale dotita por la konoco dil antiqua literaturo e la rezoni di la cienci teoriala ed aplikata. Nia gimnazio (dicas Sro LOUIS BENAERTS, lua amiko, qua skribis ico France) trovis en lu, por la lukti dil generala konkurso, la maxim remarkinda de la championi. La yaro 1885, dum qua il esis filozofio-lernanto, esis por ilu vera triumfo: premio honorala di filozofio, 1-ma premio di fiziko e kemio, 1-ma premio di natur-historio, 1-ma acesito di matematiko.

En ta epoko, lua futura kariero ja semblas revelar su: en ta adolecantul-intelektto tante lumoza per exakteso e precizeso, la preferal amo por filozofio unionos su a remarkinda apteso por la cienci. Grekia precipue atraktis lu; il havis dum sua tota vivo vera devoco por l'artisti e la poeti di antiqua *Hellas*, e nulu plu kam il esis fervoroza adepto dil kulto al beleso: il pasis facile de la lekto dil "Méditations da Descartes" al poemi da Homerus.

La gimnazio exhaustabis por ilu sua omna rekompensi: en 1886 il esis laureato, dil Asociuro dil exdicipuli. La desfacila konkurso por l' *École Normale*, quan il afrontis en 1887, donis ad ilu la duesma plaso, quik del unesma proba. Il pasis en la skolo tri fekunda yari ed esis sempre notizita remarkinde da sua docisti, unanima por laudar la precizeso di lua intelektto penetranta e la lucideso di lua parolo, helpanto sempre exakta di penso forta ed originala.

Dum la yaro 1890 il preparis su a l' *Agregeso*. Il desfatis su sequante lecioni di diciono e desegnado. Lua desegnuri trovasas en la 5-ma tomo di "l' *Histoire de l'art dans l'antiquité*," tomo konsakrita al Persa civilizeso. Il esis aceptita kom unesma en l' *Agregeso* filozoliala, kun la gratuli dil jurio. Lore il volis perfektigar sua edukeso matematikala.

Il pasis en 1891 quaresma yaro en la skolo e recevis la premio GARNIER atribuita dal profesori di filozofio e dal direktero.

En 1892, il duris sua studii matematikala en la Fakultato di la cienci. Il aceptesis por la licenco matematikala, la 25 di julio 1892, kom la unesma di sua serio.

Nun il darfos acesar en tota sekureso la filozofio di la cienci. Il ne plus esas stranjero che la ciencistaro. Il darfos penetrar kun fiereso e fido en la studii quin il amas. La studiado dil matematiko sucedas por ilu la lektado

atencoza di Lucretius e di Platon. Il studias Platon dialogope, facante por sua Latina tezo studio vere ciencala di la miti di Platon. Samtempe, il publikigas artiklo importanta pri la *Plastika beleso*. Il justifikas en olu l'estetiko dil Greka skultisti.

Lua intelektal agemeso esis tante astoniva, ke il trovis ankore tempo por kunlaborar en la nova *Revue de métaphysique et de morale*. Lua Franca tezo altraparte esas komencjta: il volas konsakrar olu a la studio dil infinito matematikala. La unesma chapitri di ta granda verko koincidas kun ilua 25-ma yaro.

Il kelke repozas dum la somero di 1893 e pose rivenas a la laboro di sua du tezi ja tre avancinta. La 12-ma di mayo 1894 il nominesis profesoro en la fakultato di Toulouse. Il iris adibe kun granda plezuro, nam il amis la sudo, olua cielo ardoranta e lumoza, olua pasintajo tote penetrata dal anno Greka. Ye la vakanco il finas sua Franca tezo e depozas lu. La studio dil verki da Platon lore entuziasmigas ilu sempre plu multe. Il konsakras su ad ol ardoroze por sua tezo Latina; il prenas ta verki kom temo di sua kurso che la Fakultato.

En aprilo 1896, il spozigis kuzino qua esis par ilu la devota kompano meritita da ilua eceptala naturo, e la 12-ma di junio, il sustenis sua tezi en Sorbonne. La tezo Latina¹ e la tezo Franca² obtenis kompleta suceso kun menciono tre honorizanta. Lua bela verko pri l' *Infini mathématique*, esas ankore nun la maxim bona guidero por homi volanta studiar la filozofio matematikala, e ta verko quik pozis ilu sur l'unesma rango en talsorta studii. La granda suceso di lua tezo posibligis a lu obtenar konjedo por durar sua studii ciencala en Paris. Il ritrovis do en 1897 ta libereso kompleta di serchi e laboro, quan il prizis tante. Tafoye il konsakris su al studii fizikala.

Samtempe il redaktis por la *Revue de métaphysique* nova serio de artikli: *La spaco e la tempo* e *Kritika esayo pri la hipotezo di la atomi*. Ma l'eminenta chefo qua direktis lore la Franca instruktado supera e fondabis olua regional universitati tro prizis en COUTURAT, dicas Sro BENAERTS, la potenteso e l'originaleso di la spirito, por abandonar la penso vidor nia kamarado riprenar sua rolo di profesoro. Ica ne povis rezistar deziro di Sro LIARD, e la 27-ma di oktobro, il recevis nomino a l'universitato di Caen ube il pasis du yari. Ilua kurso di 1897-98 konsakresis al filozofio di la scienci matematikala, a la relati inter la diversa scienci matematikala ed inter la fundamental idei pri nombro, ordino e grandeso. En 1898-99, il studiis la diversa sistemi di logiko algoritmala, e la relati inter matematiko e logiko. La idei direktanta di ta du kursi, tante originala per lia marveloza klareso, ritrovesas en plura artikli di la *Revue de métaphysique*, publikigita cirkum la sama epoko.

Nova konjedo, en oktobro 1899, posibligis ad ilu rivenar en Paris e komencar ibe nova serio de serchi. Dum l'antea studii il esabis dukтата okupar su pri Leibniz. Pos kolacionir la teksti koncernanta la logikal koncepti

dil autoro di *Monadologio*, qui esis dispersita en diversa edituri fragmenta, il duktesis a la konvinkeso, ke la metafiziko di Leibniz jacas nur sur la principii di ilua logiko e dependas de olu komplete. Ma il volis la konfirmo di ta trovo per serchi en la needitita kompozuri da Leibniz, qui konservesas en la rejala biblioteko di Hannover. La serchi di Sro COUTURAT en ta biblioteko, dum 1900 e 1901, esis partikulare fruktoza e posibligis ad ilu produktar du libri maxim valoroza. Unesme granda verko, *La logique de Leibniz* qua, segun l'opiniono di filozofiisto eminenta, "posedas nekomporebla precizeso ed anke nekomporebla richeso dokumentala" (1901), e pose tomo de *Inédits leibniziens* 682-pagina, qua kontenas plu kam du centi de nova peci, sur l'ensamble di qui esis fondita ilua teorio pri la logiko di Leibniz (1903).

En serio de artikli di la *Revue de métaphysique* (1904) il konocigis da la Franca publiko la *Principes des mathématiques* da Sro Bertrand RUSSEL, verko publikigita en Cambridge. Il pluampligis li e pose publikigis li en tomo (1905). Quale il ipsa dicas en la introdukto, komence lua libro esis nur recenzo dil verko da Sro RUSSEL, ma pokope il enduktabis en sua expoza la maxim multa laboruri dil samtempani pri la sama questioni. Ca modesta defino dil objekto di la libro suficis por divinigar olua intereso da ti omna qui konocis l'eruditeso e la profundeso dil penso di Sro COUTURAT. Per ilu, la verko da Sro RUSSEL divenis rapide familiara inter la filozofa matematikisti.

La notoreso di nia samideano igis Sro H. BERGSON, profesoro di filozofio en Collège de France, selektar ilu kom supleanto dum la yaro 1905-1906. Il traktis ibe la historio di la Logistiko. Lua kurso esis alte prizata dal mikra nombro di la personi kapabla judikar tasorta labori. La apertal leciono pri la logiko e la filozofio nuntempa publikigesis en la *Revue de métaphysique* di mayo 1906.

"Ma, duras Sro BENAERTS, en ta granda spirito, nature deduktema en la maxim alta grado, omno katenifas, e la studiado di Leibniz pulsos lu ad altra voyo, a nova labori qui de nun absorbos ilua tota agiveso. Inter la granda esperi quin konceptabis Leibniz, trovesis olta di universal linguo logike konstruktita. Ta ideo semblas maxim atraktiva a COUTURAT ed igis lu quik adherar a la idei expoza da un de nia kamaradi, matematikisto, Léopold LEAU, en ilua broshuro: *Une langue universelle est-elle possible ? Appel aux hommes de science et aux commerçants* (1900). Delegitaro esis organizata por la adopto di helpo-linguo internaciona, de la 17-ma di januaro (1901). Ma la selekto di la linguo necesigis preliminare parstudiado di la multa sistemi o projekti di artificala lingui internaciona. Ica desfacila esploradon COUTURAT ne hezitis entraprenar kun la precoza kunlaboro di Sro LEAU. Ol rezultis per la publikigo vere maestrata dil *Histoire de la Langue Universelle*, en 1903, qua esis kompletigata, en 1907, per suplemento: *Les nouvelles langues internationales*.³

Pos esir la historiero di ta omna sistemi linguala, COUTURAT, kun sua kustumal ardoro, konsakris su a realigar l'ideo di Leibniz. Per l'efekto, grandaparte, di lua nefatigebla laboro e di lua persistanta propagado, la delegitaro, ye l'unesma di oktobro 1907 kontenis reprezenteri di 310 societi

omnalanda. Pluse ol ricevabis 1250 aprobanta signaturi de membri di Akademii ed Universitati. De la 15 til la 24-ma di oktobro komitato, elektita dal delegitaro asemblis su en Paris e havis 18 kunsidi. Ol kontenis 12 sciencisti ek diversa landi e konocata kom partikulare kompetenta. Sri COUTURAT e LEAU, en raporto de 210 pagini al komitato, expozabis la propozi, memorandi, kritiki omnasorta e la deziri, quin li ricevabis de sep yari, por submisar li al komitato. En olua kunsido dil 22-ma di oktobro, la Komitato adjuntis a su la du sekretarii COUTURAT e LEAU.

La autori dil precipua projekti di L. I. esabis invitata venar koram la komitato por explikar e defensar sua verko e koncepti, sive per su ipsa, sive per reprezentari. Dro. ZAMENHOF, auctoro di Esperanto komisis Sro de BEAUFRONT por reprezentar ilu. Ti qui ne povis satisfacar ica invito sendis letri o memorandi qui lektesis al Komitato. Ica mem recevis dum sua sesiono memorandi da autori qui konocabis olua kunsidado per la journali. E se on atencos, ke la Delegitaro ja ricevabis memorandi veninta de Virginia e de Nova-Zelando, on agnoskos, ke l'inquestado, uzita kom bazo por la labori dil Komitato, esis tam kompleta e tam extensita kam posible.

Cetere en *Compte Rendu des travaux du Comité* publikigita ankore en 1907, COUTURAT e LEAU mencionis la lingui o propozi quin la Komitato precipue diskutis ed ili rezumis olua opiniono pri singla ek oli.

La kunsidi eventis omnadie en la matino ed en la vespero: la laboro furnisita esis intensa. Komprenoble Esperanto, sive en l'anciena formo, sive en la nova, kompozita *por eventual utiligo* e sub la pseudonimo "Ido", divenis la centro precipua di la studii. Omna membri di la Komitato konocis Esperanto e plura (nome rektoro E. BOIRAC, prezidero di la *Lingva Komitato* (Esperantista), kapitano Gaston MOCH, supleanto di ica, Dro P. RODET) esis notore Esperantista. Mem ta cirkonstanco igis dicar da rivali, ke la Delegitaro e la sesiono di olua komitato esis nur komedio Esperantista⁴. E tamen la final decido esis la sequanta: "La Komitato decidis, ke nula ek la lingui examenita povas esar adoptata "bloke" e sen modifiki. Ol decidis adoptar principe Esperanto, pro lua relativa perfekteso e pro la multa e diversa apliki ja ricevita da olu, sub kondiciono di ula modifiki realigota da la konstanta Komisitaro segun la direciono determinita per la konkluzi di la Raporto dil Sekretarii e per la projekto da *Ido*, esforcante interkonsentar kun la Esperantista Lingva Komitato. Fine, ol decidis adjuntar Sro de BEAUFRONT a la konstanta Komisitaro, pro ilua specala kompetenteso."

Ecepte la sekretarii nula membro dil komitato savis qua esis *Ido*. Cetere, quale skribis profesoro Otto JESPERSEN en sua «Historio di nia linguo», la rezultajo finala ne povabus divenar altra, mem se Dro. ZAMENHOF esabus persone koram la komitato, ed anke: nulo en nia konversi povas timar la publikeso; li esis serioza diskuti, salida ed objektala, da homi qui havis nul altra skopo kam atingar la verajo.

Ma l'interkonsento esperita ne eventis: influita deplorinde, Dro. ZAMENHOF substitucis su a la *Lingva Komitato* Esperantista e per letra

cirkulera «Al chiuĵ Esperantistoj», il fakte ruptis la negocii komencinta kun la Lingva Komitato. il deklaris ignorar la Delegitaro! La verajo esas ke Sri ZAMENHOF e BOIRAC preceptis l'arbitro di la Komitato di la Delegitaro, per la fakto ipsa, ke Sro BOIRAC konsentis esar membro di ca komitato, kun la konsento di Dro ZAMENHOF, qua skribabis a COUTURAT (4-ma di decembro 1906): “La *plubonigi povos esar multe plu libera e konse que plu bona, se li propozesos da autoritatoza komitato stacanta exter la mondo Esperantista.*”⁵ Ma, deplorinde, la memorado di ZAMENHOF esis nefidela e konfuzesis inter ilua sucedanta paroli o promisi: “La sola kozo quan me deziras esas, ke la mondo havez internaciona linguo. La questiono, quala esos la formo di ta linguo, esas por me ne esencala, se nur la linguo esos neutra, uzebla e vivo-kapabla... Me aceptos kun la maxim granda plezuro omno quon la Komitato decidas, mem *se me devus konfliktar kun la tota Esperantistaro*”⁶. Il mem obliivis, ke il nultempe konsentis donar a me (sive boke en Cambridge, sive skribe ante la sesiono dil komitato delegitarana) altra instruciono kam ica: “ne ligar ilu”, kande me esis reprezentonta ilu, pro lua insistozo prego, koram la supere nomita komitato. On igis ilu dicar la kontreajo; co esas... neverajo. Ligar ilu! ma quale me povabus agar lo, pro ke me esis nek plenipotenciero, nek mem prokuracizito, ma nur simpla advokato. Adminime, en ica rolo, me povis deturnar shamo de Esperanto: esar repulsata tote simple kom ne posedanta la qualesi necesa a helpolinguo. “Nulu kontestabus, dicis Sro JESPERSEN, nia yuro adoptar Neutral kun la rezervo pri multa chanji qui parte pluproximigus ica linguo ad Esperanto; . . . e la finala rezultanto esabus exakte sama kam la nun existanta linguo.” Forsan ico eventabus, ma certe Espo recevabus de la rezulto vangofrapo shamiganta. E con me volis evitar. Suap arte Sro COUTURAT tre vere skribis: “l'interkonsento esis posibla e mem facila, se Sro BOIRAC ne pleabus *duopla rolo*, l'una en la Komitato, l'altra extere, avan la publiko e l'Esperantisti. Certe ni ne obliivis ke Sro BOIRAC eniris la Komitato kom privato, ne kom prezidanto di la Lingva Komitato o kom reprezentanto oficala di omna Esperantisti. Ma ni ne povis suspektar, ke ca duopleso di rolo povus celar duopleso di opiniono en la sama persono, e ke Sro BOIRAC “prezidanto di la L. K.” dementius tote la paroli e voti di Sro BOIRAC “privato”⁷. Irge quale on darfes judikar e la konduto di ZAMENHOF e la konduto di Sro BOIRAC esas certa, ke li tre favoris la paroli, agi, unvorte nenomizebla kampanio di altra chefi Esperantista qui, skribis Prof. JESPERSEN, penis mortigar Ido, *unesme per konspiro di silencio, pose per nevera alegi.*⁸

Malgre omno Sri COUTURAT e LEAU ye la nomo dil Komisitaro Konstanta, probis lasta demarsho a Dro. ZAMENHOF (23-ma di marto 1908) per respektoza letro, en qua li dicis en Esperanto: ...”Ma ni ne povas obliviar, ke ta nomo (Esperanto) esas nur, segun l'origino, vua personala pseudonimo; e quankam vu deklaris solene e multafoye, ke vu “renuncas” por sempre omna yuro pri la linguo, quan vu fondis, ni ne volas uzar ta nomo sen vua konsento. Ni do questionas vu, kad vu trovas ula detrimento en ico, ke la linguo di la Delegitaro portos la nomo Esperanto simpligita. Semblas a ni, ke tala nomo montras bone, samtempe, la origino di la linguo, ed olua difero relate l'Esperanto dil *Fundamento*, e konseque koncilias la

gratitudo, quan ni debas a vu, kun la sincereso; quan ni debas al publiko. Ma se vu judikas altre, la linguo havos nul altra nomo kam "Linguo internaciona." Kompreneble, la questiono koncernas nur olua nomo ofical e komercala, quan portas la lernolibri e vortari; e la publiko esos sempre libera donar ad olu la nomo, qua plezos a lu, nam ibe, quale altraloke, nur la praktiko e l'uzado decidus.

Voluntez, sioro, aceptar l'expreso di nia alta e respektoza estimio.

*Ye la nomo di la konstanta Komisitaro
La sekretarii*

L. COUTURAT

L. LEAU

A ta letro Dro. ZAMENHOF respondis, la 29. 3. 08: "Responde a vua letro de 2 3/III, me pregas vu, ke vu *ne* uzez por vua linguo la nomo Esperanto. Mea nuna respondon vu darfas publikigar." Sro COUTURAT tale komentis ica respondo: "Ni ne savas, quale Dro. ZAMENHOF koncilias ta respondo kun la solena deklaro en Boulogne: "*Esperanto esas la proprietajo di nulu, nek en relato materiala, nek en relato morala.*" Ma to esas ilua afero, ne la nia. Omnakaze, ni devas dicar, ke kelka Esperantistestri (la sami, qui akuzis Ido pri plajio, pro ke lu ne nomis Esperanto en sua *ne publikigita* libro), ne celis sua intenco, facar a ni proceso, se ni uzus la nomo Esperanto, sub la pretexto, ke to lezus ilia komercial yuri; e precipue pro co ni demandis de Dro. ZAMENHOF ipsa la solvo di ta questiono yural e komercala».⁹

Pos la respondo di ZAMENHOF restis al Konstanta Komisitaro nur la tasko realigar la modifiki aludita en la decido quan me citis integre en l'antea pagini. En ta laboro COUTURAT partoprenis per la redakto e edito di tri meza duopla vortolibri por Idisti Angla, Franca o Germana, per la kompozado di du granda vortolibri por Idisti Franca o Germana. La du lasta editesis pos lua modo, ma per lua kapitali. En ta omna verki il furnisis adminime la duimo dil laboro.

Il rieditis e tradukis ad Ido linguistikala laboruro qua, segun la judiko di eminenta filozofa, sro ANDRÉ LALANDE, "preske markizas dato": *Étude sur la Dérivation dans la Langue internationale*. En ta duesma edituro¹⁰ il adoptis, kom kompletigo, la sufizo -al (la maxim internaciona ed abundanta ek omni) quale agesis en "Grammaire Complète". La studiuo aparabis unesme en broshuro (plura monati ante l'Esperantista kongreso en Cambridge) ma ne pozita en la komerco. Ol persone sendesis da l'autoro nur al precipua Esperantisti ed al membri dil Komitato di la Delegitaro, "por evitar ke la kritiko influez desfavoroze e nejuste irga profani", dicesas en la prefaco dil duesma edituro. Yen quale sro C. AYMONIER judikis unesme la verko, en letro (27-ma di sept. 1907): "Me tre sincere dankas vu pensir sendar a me vua broshuro... Me lektis olu per un foyo. Ol esas timenda kulp-enunero, kritiko senkompata ma necesa. Esas certa, ke la principi di derivado ne esas sate establisita, ke Zamenhoff (tale!) "obliviiis" ula nombro

de kozi tre utila, ke le maxim habila esas ofte tre jenata en trovar l'exakta vorto - e ke le min habila, havante la yuro jonglar per la sufixi, la linguo esas embarasata da nejusta termini, da uzi duopla o triopla e.c. Vu dicis omno; mem on pavoras, kande on konsideras qua timenda blokon formacas ta omna mikra neregulaji, paciente kolektita diope! E lo maxim mala esas, ke vane on esforcas morder ica bloko. Me prenabis krayono, komencante la lekto di vua libro, pronta por diskutar e certa trovar kelka punti diskutebla. Me devas konfesar ke mc skribis sur la marjino, preske ye singla pagino, *bona, tre bona...* ". "On jetis sablo a la okuli, dicante ke 16 reguli suficas. Yes, 16 reguli por homi exercita pri la linguistiko, e mem ico ne esas certa! Pro lo Z., konstatante la sennombra nekorektaji dil Esperantisti, ne cesas ridicar: "Lektez kontinue la Krestomatio". Bona gramatiko esabus preferinda. Ne kompozinte olu, il mustas nun responder pri elemental questioni qui devus esar previdita, solvita quik de la komenco... Me rivenas a vua derivado. Quanta remarkin justa, delikata, precoza me trovis en olu!... Me konfesas ke me esas astonata dal granda nombro de kazi quin vu regulozigis..." ¹¹

Quik de 1908 fondesabis dal Konstanta Komisitaro la monatal revuo *Progreso*, tote redaktata en Ido; sro COUTURAT esis olua sekretario e portis preske sola olua pezo. "On facile imaginas la laborado di taspeca publikigajo, kun linguo fixigenda, sencesa diskuti nutrenda, enorma korespondado ricevenda e qua ofte postulis longa respondi. Il suficis al tasko. La revuo aparis reguloze til lua morto. Ol formacas sis tomi e duima, singla de sep od ok centi de pagini. Ol esas ne nur repertorio richega dil tota movado nuntempa vers helpolinguo, e kontenas mult analizi omnaspeca, ma anke kolekturo de studii linguistikala, inter qui kelki esas precoza: exemple la *Kurso pri generala gramatiko*, docita dum 1910-1911, en *Collège de France*, da sro A. MEILLET, e qua til nun esis publikigata nur en ta formo.

La Reformo justigata (anke en la Franca), *Unesma lektolibro* e *Duesma lektolibro* adjuntesis a lua konstanta laborado. Il kompozis l'unesima por explikar e justifikar la modifiki facita en l'Esperanto primitiva, ed il revizis, korektigis la peci qui formacas la du altri. Kun C. S. PEARSON il tradukis "Enkhiridion a Manulibro di Epikteto" ed en diversa revui o jurnali il skribis pri la helpolinguo e Ido tre multa artikli propagala e respondi ad ataki o neveraji Esperantista. Kun la profesori O. JESPERSEN, R. LORENZ, W. OSTWALD ed L. von PFAUNDLER il kreis la verko "*La Linguo internaciona e la cienco*" publikigita en la lingui Angla, Franca e Germana ad olqua Couturat tre kunlaboris. Me ne obliviez lua *Internaciona Matematikal Lexiko* qua povas utilisar mem a homi ne savanta la linguo ed en qua il montris un plusa foyo la remarkinda klareso e logikaleso di sua spirito. Kande an konsideras to omna, on questionas su quale il povis plear tante zeloze en l'Akademio Idista, kreita en 1909, la rolo di sekretario, olqua suficabus por absorbar preske ilua tota tempo.

Dum ta periodo di vivo intelektala tante intensa, dum yari de luktado sufriganta e de polemiki iritanta, quin il suportis kun energio nefatigebla, il restis sempre sama, to esas sincera e sen ula superbeso. Vane me serchus

en la multa letri, quin il skribis a me dum la sis yari di nia kunlaborado, termino di superbeso. Ta granda laborero, ta ciencias viro, ta homo admirinde dotita ne konocis la vanitato. Ta granda kalumniito konstante oblivis su por vidar nur la verko facenda e la vinko dil ideo a qua il konsakris e sakrifkis su tota. E se ilua plumo, *ne sen kauzo*, esis ulfoye severa e floganta, tala ol divenis ne pro ilu ma pro l'ideo. "Me havis, skribis sro DELBOS, por una inteligenteso ed ilua karaktero estimo qua atingis la admiro" e sro LALANDE adjuntas: "La granda publiko ne suspektos la grandeso dil perdo quan subisis per ilua morto la filozofio Franca, ma ti qui okupas su pri logiko, pri filozofio matematikala e pri filozofio linguala savas, ke il okupis pri oli en Francia l'unema rango."

Tre benigna, sub aspekto kelke neexpansiva, il tre suciis pri ti, quin il amis. Do, lor la mobilizado generala en Francia, ye la komenco di agosto 1914, il desquietesis pri kuzi habitanta Paris. La kuzulo, atingita da sua obligi di soldato esis livonta sua spozino. Konseque Sro COUTURAT iris en automobilo, de Bois-le-Roi aden Paris por serchar ica; Sino COUTURAT akompanis lu. La 3-ma di agosto, li esis retrovenanta a Bois-le-Roi kun sua kuzino; li esis sur la voyo de Ris-Orangis a Melun, kande la lejera automobilo quan il duktis ipsa shokesis da grosa motorveturo duktata rapidege da soldati qui portis mobilizimperi. Per la shoko la kuzino esis lansata ek la veturo, Sino COUTURAT, recevis vundi e kontuzi; Sro COUTURAT havis la pektoro aplastita e transvivil nur dum kelk instanti pos ta shoko hororinda. Tale mortis subite, ed en teroriganta cirkonstanci, viro tate supera, a qua tante debas la ideo di linguo helpanta e Ido partikulare.

La maxim bona maniero per qua ni, Idisti, povas pruvar ad ilu nia gratitudo esas meditar e merkar maxim bone la sequanta pensi qui inspiris lua konduto e devas guidar la nia relate la helpolinguo:

"Ni deklaras laute ico: la L. I. di la futuro ne povas esar objekto o frukto di politikala negocii o di reciproka koncesi" (*Progr. V. 460*). "Se singlu rezervas a su la yuro ne aceptar la decidi dil Akademio tam balde kam li ne piezas a lu, esas tote neutila elektar Akademia e laborigar ol. L'uneso di la linguo povas mantenesar nur se la decidi dil Akademio aceptesas bonvole da ti, qui "preferabus altra solvi" cetere tote diverganta ed opozita" (*Progr. VII. 310*).

"Kad ni volas itere quik fushar nia laboro, ripozar omno en questiano e dronesar en kaoso? Se yes, ica signifikos simple la dissolve e la morto di nia linguo, nam nulu plus volos praktigar ol, docar e propagar ol. Qua motivi on alegas? Nia deklari e devizi? Li valoris precipue en la komenco, en la tempo en qua ni establis e formacis nia linguo, por definar nia metodo opozita a la dogmatismo di l'Esperantisti, ma *li ne signifikas ke ni devas sencese ridiskutar omna punti e quaze rifacar nia linguo.*" "Me ja dicis, ka la ciencias diskutado ne esas senfina diskuto... On timas similesar la Esperantisti; on devus plu juste timar furnisar a li bona argumenti. Or la sola bona argumento, quan li havas kontre Ido, esas la fixeso (adminime oficala e semblanta) di la linguo, opozata a la "konstanta variado" di Ido.

Kande ni havos lingua *vere stabila*, li perdos sua lasta motivo di rezisto, e li esas vinkita (la chefi adminime; dum ka la trupi venos ad ni). Ton ja dicis tre forte e tre juste PEUS en la bonega artiklo: Libera diskutado ma anke severa diciplino...

“On ne alegez, ke ni povas diskutar *novaji* e durar *l'anciena* formi. Co esas praktike neposibla: l'experienco mantris, ke kande ula formo¹² propozesas, quik ula samideani hastas uzar ol sen vartar la decido nek mem la diskuto, qua forsan montros lua neoportuneso... Fine ni devas konsiderar, ke ni esas nur mikra nombro, qua ne kontenas omna kompetentesi; kande nia nombro esas multe plu granda, lore ni havos nova e plu multa kompetenti, e ni povos ridiskutar ula punti. Ma, por rekrutar ta nova adheri necesa, ni devas facar propagado, qua postulas stabileso. E ni rekrutos plu multa adheri, mem en la ciencala mondo, per la stabileso kam per senfina diskutado.”

Ta konsili esas quaze le lasta, quin il donis al Idistaro. Li ya (kun altra konsideri) formacis l'unesma apendico di la cirkulero 39-ma, sendita ye la 17-ma di junio 1914 al Akademiani.¹³

Malgre l'esforci di ula Esperantisti, la historio vidos Louis COUTURAT tal quala il esis: lumoza spirito, portanta klareso en la maxim kompleksa questioni, rekta e ferma karaktero, championo energioza di la cienco e di la vereso.

L. de BEAUFONT.

NOTI:

- 1- *De mythis Platonicis.*
- 2- *L'Infini mathématique* in 8° 667 pagini.
- 3- En 1901, il publikigabis tre habila e forta broshuro propagala: Pour la langue internationale qua tradukesis en la angla e l'italiana. Ol tre efikis por l'ideo ipsa di linguo internaciona e mem por Esperanto, quankam ol restis neutra principe, quale la Delegitaro.
- 4- Doktoro ZAMENHOF ipsa esis en kontakto kun la Delegitaro, quale pruvas letro da ilu en la broshuro: *Doktoro Zamenhof e la Delegitaro.*
- 5- *Progr.* VI, 563.
- 6- *Progr.* VI, noto 4, pag. 560.
- 7- *Progr.* VI, 562.
- 8- En la revuo *Amerikana Sience* (tomo XXXI, nro. 786, pp. 109-112, 21-ma di jan. 1910).
- 9- *Progr.* di mayo 1908.
- 10- 1910.
- 11- Tal esis (en 1907) la judiko di viro qua pose, de 1908, ne cesis kombatar e denigrar Ido e Couturat (mem mortinta) *per omna moyeni.*
- 12- Sro COUTURAT dicas: nova formo; il ne parolas pri vorto mankanta.
- 13- Por montrar ke lua opiniono ne variis, il indikis l'artikli: Pri nia metodo (*Progr.* II, 579); Diletantismo (IV, 193); L'uneso necesa (IV, 6); Libera diskuto (IV, 133); e precipue lua letro al Komitato, 7 aprilo 1912 e la letro de januaro 1913 (cirkul. 30 bis.) - La supera konsili ja aparis kun altri en "*Mondo*" junio 1920 pag. 68.

AVERTO LEKTENDA:

Ca libro rieditesas kom pdf-formo inter-rete (www.publikaji.tk) pro la afableso e kunlaboro da la Franca Idisto sioro Jean Martignon. Nulakaze la libro rieditesas por profito ekonomiala, ma simple por montrar publike ca lektinda verko Idala, olqua ne esus acesebla altramaniere por la lekteri. La libro-kopioyuri ya apartenas al legala proprietanto.

Originala edito:

Doktoro Louis Couturat 1868-1914, da L. de Beaufront.
Universitätsdruckerei Werner u. winter, G. m b. H., Frankfurt a. Main.

Yena edito:

Doktoro Louis Couturat 1868-1914, da L. de Beaufront, Editerio Krayono, Ponferrada 2004.

Fernando Tejón / Editerio Krayono
Los claveles nº 6, E-24400 Ponferrada, Hispania.
krayono@yahoo.es   www.publikaji.tk
<http://es.geocities.com/krayono>

IDO – SOCIETO HISPANA
Los claveles nº 6, E-24400 Ponferrada, Hispania.
idosocietohispana@yahoogroups.com